

JOANNA BRZEZIŃSKA

Uniwersytet Wrocławski

UWAGI O AKTACH PRZEMOCY
I ICH TYPACH KWALIFIKOWANYCH WE FRANCUSKIM
PRAWIE KARNYM*

1. UWAGI WSTĘPNE

Przestępstwo, typizowane jako „akty przemocy” zostało usytuowane we francuskim Kodeksie karnym w odrębnej sekcji poświęconej umyślnym zamachom na integralność fizyczną i psychiczną osoby, w paragrafie zatytułowanym analogicznie do jego nazwy (Chapitre II, Section I Des atteints volontaires à l'intégrité de la personne; § 2 Des violences)¹. Z perspektywy historycznej przedmiotowy typ czynu zabronionego był wielokrotnie modyfikowany. W Kodeksie karnym z 1810 roku zachowania bazujące na przemocy określano mianem zamachów lub okaleczeń. Następnie w ustawie z 20 maja 1863² roku do wskazanych znamion ustawodawca dodał w strukturze przestępstwa kolejne z nich w postaci ataków na ofiarę, które wykraczało zdecydowanie poza kategorię powołanych wcześniej zamachów i okaleczeń. Ze względu na wskazane zmiany, powodujące zaburzenia kompozycyjne i interpretacyjne powołanej regulacji normatywnej w ustawie z 2 lutego 1981³, ostatecznie zniesiono znamię okaleczenie, zastępując je terminami ‘uderzenie lub akt przemocy’⁴. Taki zabieg legislacyjny umożliwił w dal-

* Niniejszy artykuł został przygotowany w ramach projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki; decyzja nr DEC 2012/07/D/HS5/00605 — kierownik projektu dr J. Brzezińska.

¹ Code pénal, 2014, s. 565; R. Dufour-Gompers, *Dictionnaire de la violence et du crime*, Paris 1992, s. 407.

² Loi du 20 mai 1863 sur l'instruction des flagrants délits devant les tribunaux correctionnels; <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000882643&categorieLien=id>.

³ Loi n° 81–82 du 2 février 1981 renforçant la sécurité et protégeant la liberté des personnes; <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000516044>.

⁴ J. Pradel, M. Danti-Juan, *Droit pénal spécial. Droit commun, droit des affaires*, Paris 2007, s. 59.

szej kolejności całkowite „oczyszczenie” przepisu i zawężenie jego struktury do znamienia określanego jako „akt przemocy”, ujętego w liczbie mnogiej, które funkcjonuje obecnie.

Według francuskiego słownika przemocy i przestępstwa akty przemocy określane są jako zachowania o charakterze aktywnym i spontanicznym. Ich najbardziej negatywną cechą jest wyrządzenie szkody ofierze poprzez zadawanie jej cierpień moralnych lub psychicznych. Podłożem wskazanych zachowań pozostaje agresja sprawcy, która w przypadku przedmiotowych czynów zabronionych osiąga wysoki stopień intensywności. Należy zaznaczyć, że relacja, której istotę konstytuuje zadawanie cierpienia, wymaga występowania dwóch podmiotów, jednym z nich jest strona dominująca — sprawca, drugą stroną uległą — ofiara, (samouszkodzenia nie są penalizowane w ramach wskazanej regulacji — Sekcja I, § 2 C.P.)⁵, tym samym umyślne akty przemocy mogą być skierowane wyłącznie wobec człowieka. Wszelkie zatem ataki bazujące na przemocy wobec zwierząt (Księga V C.P.) czy dóbr materialnych (zniszczenie, uszkodzenie) podlegają penalizacji w zakresie odrębnych przepisów⁶. Psychologowie często zwracają uwagę na fakt, że akt przemocy może zostać popełniony bez żadnego logicznego motywu, stanowiąc wyłącznie wynik okrucieństwa jednostki, która w zrealizowanych przez siebie zachowaniach nie zauważa cech negatywnych, postrzegając je jako normalne⁷. Tymczasem podkreśla się ponadto, że zarówno napięcie emocjonalne, jak i stres odznaczają się swoistą dynamiką samoregulacji. Stąd jeśli u człowieka stres nie jest podtrzymywany na optymalnym poziomie, wówczas akt przemocy z towarzyszącą mu agresją stanowi jeden ze specyficznych sposobów przywrócenia naruszonej w ten sposób równowagi⁸.

2. AKTY PRZEMOCY (VIOLENCES)

Francuski Kodeks karny sytuuje sekcję nazwaną „akty przemocy” w rozdziale dotyczącym umyślnych zamachów na integralność fizyczną i psychiczną osoby (począwszy od art. 222-7 i n.)⁹, wymagając wystąpienia u ich podłoża agresji sprawcy. Wśród innych przestępstw wkomponowanych w strukturę przedmiotowej sekcji należy wskazać tortury i akty barbarzyńskie oraz groźby. Z perspektywy dogmatycznej najważniejszą konstatacją dotyczącą „aktów przemocy” jest ich

⁵ P. Gattegno, *Droit pénal spécial*, Paris 2007, s. 45.

⁶ *Dictionnaire des sciences criminelles*, red. G. Lopez, S. Tzitzis, Paris 2004, s. 974.

⁷ R. Dufour-Gompers, *op. cit.*, s. 407; G. Cornu, *Vocabulaire juridique*, Paris 2007, s. 966–967.

⁸ R. Dufour-Gompers, *op. cit.*, s. 409.

⁹ Art. 222-7 C.P.: „Les violences ayant entraîné la mort sans intention de la donner sont punies de quinze ans de réclusion criminelle”; Code pénal, 2014, s. 565.

niejednorodność normatywna, gdyż mogą one być typizowane jako zachowania, które stanowią autonomiczne przestępstwo albo wyłącznie jedno ze znamion przestępstwa, ewentualnie przybierają charakter okoliczności kwalifikującej w strukturze czynu zabronionego¹⁰. Ustawodawca nie zdecydował się na stworzenie definicji aktu przemocy w Kodeksie karnym, należy zatem zaznaczyć, że biorąc pod uwagę systematykę ustawy karnej, przemoc determinująca zachowanie sprawcy, dopuszczającego się przestępstwa nią warunkowanego, przybiera zawsze niedozwolony wymiar, a nierzadko wykazuje wysoki poziom brutalności, a nawet okrucieństwa wobec ofiary¹¹.

We francuskiej doktrynie prawa karnego podkreśla się, że ofiara powinna spełniać trzy zasadnicze cechy: musi być człowiekiem (ataki na zwierzęta penalizowane są w Księdze V C.P.), w momencie aktu przemocy skierowanego wobec niej musi być żywa, a ponadto nie może występować tożsamość podmiotowa między nią a sprawcą (są to dwie różne osoby)¹². Sam akt przemocy polega zawsze na przekazaniu pewnej „dawki” agresji skierowanej wobec ofiary i oparty jest na kontakcie między nią a sprawcą, przybierając różny stopień brutalności. Odrębną kwestią pozostaje przyzwolenie ofiary na zamachy „wliczone” w niektóre praktyki sportowe (futbol, boks)¹³. W orzecznictwie podkreśla się bowiem, że ich uczestnicy akceptują z góry ryzyko związane z określoną dyscypliną sportową, ale pod warunkiem, że towarzyszące jej akty przemocy odbywają się z poszanowaniem reguł uprawianej dyscypliny, a wszelkie ich nieuzasadnione przekroczenia podlegają odpowiednim sankcjom¹⁴.

Wbrew założeniom, wedle których „akty przemocy” są przede wszystkim zachowaniami wymagającymi bezpośredniego kontaktu między sprawcą a ofiarą (oddziaływanie fizyczne), w orzecznictwie francuskim przyjmuje się, że również zachowania, które takiego kontaktu ze sobą nie przynoszą, ale polegają na silnym oddziaływaniu o podłożu psychologicznym, wywołującym u ofiary szok emocjonalny¹⁵ albo zaburzenia psychiczne, również kwalifikowane są jako „akty przemocy”¹⁶ (oddziaływanie poprzez wywieranie presji psychicznej)¹⁷. Ponadto podkreśla się, że trzecią z płaszczyzn, pozwalającą na realizację aktów przemocy, jest wykorzystanie zaawansowanych technologicznie metod komu-

¹⁰ *Dictionnaire des sciences...*, s. 974–976.

¹¹ M. L. Rassat, *Droit pénal spécial. Infractions des et contre les particuliers*, 2006, s. 328–329; Crim. 3 mars 1992; Bull., crim., n° 95, s. 243, Gaz. Pal., 1992. II, somm., s. 373; Crim. 7 mars 1972, B. 85; 17 juill. 1984, B. 259; 21 nov. 1988, B.392; Crim. 16 fevr. 1938, GP 1938.1.750; Trib. corr. Le Mans 26 mars 1946, RSC 1946.438, obs. Huguency.

¹² P. Gattegno, *Droit pénal spécial*, Paris 2007, s. 45; J. Pradel, M. Danti-Juan, *op. cit.*, s. 61.

¹³ Agen, 12 avr. 1962, D. 1962, 589; Gaz. Pal. 1962.2.154; Crim. 8 juin 1994, Dr. pen. 1994. 230.

¹⁴ Crim. 16 oct. 1984, Bull. n° 303, et RSC1985. 811, obs. Levasseur.

¹⁵ Crim. 6 fevr. 2002, Dr. pénal 2002, comm. 69; D 2002. 1510, note D. Mayer.

¹⁶ Crim. 1 dec. 2009, Dr. pénal 2010; comm. 33; RSC 2010. 137, obs. Y. Mayaud.

¹⁷ *Dictionnaire des sciences...*, 2004, s. 975.

nikowania (internet, telefon)¹⁸. Ich specyfika opiera się bowiem na aktywnym wywieraniu negatywnego wpływu na ofiarę bez potrzeby utrzymywania z nią bezpośredniego kontaktu, odbywa się zatem na odległość (oddziaływanie na odległość)¹⁹.

Strona podmiotowa. Zamiar stanowi niezwykle istotny element charakteryzowanych czynów zabronionych, ponieważ pozwala na odróżnienie umyślnych aktów przemocy od zachowań o charakterze nieumyślnym. W jednym z orzeczeń Izba Kryminalna podnosi, że „przestępstwo uważa się za popełnione w momencie, kiedy aktualizuje się zachowanie sprawcy wyrażające się w woli zrealizowania aktu przemocy lub napaści, skierowanej przeciw jednej lub wielu osobom, które je inspirują, nawet w przypadku, jeśli sprawca nie chciał spowodować szkody, która powstała”²⁰. Tym samym należy podkreślić, że zamiar aktualizuje się szczególnie na płaszczyźnie wolicjonalnej i przejawia się wyłącznie w dążeniu sprawcy do realizacji znamion przestępstwa z elementami przemocy, a nie w chęci wyrządzenia rzeczywistej szkody.

Sankcje. W ustawodawstwie francuskim penalizowane są „akty przemocy”, które ze względu na ich społeczną szkodliwość oraz rezultaty działań sprawcy mogą stanowić zarówno wykroczenie, jak i występki lub zbrodnie. Kary przewidziane w przypadku zrealizowania przestępstwa z elementami przemocy mogą ulegać zaostrzeniu w wielu przypadkach. Wskazany poniżej katalog stanowi egzemplifikację skutków przestępstw, które w swej strukturze zawierają akty przemocy, wśród nich należy wskazać następujące²¹:

- a) niezdolność do pracy poniżej lub w wymiarze 8 dni,
- b) całkowitą niezdolność do pracy powyżej 8 dni²²,
- c) okaleczenie lub całkowite kalectwo ofiary²³,
- d) akty przemocy wywołujące śmierć ofiary bez zamiaru jej zadania²⁴.

¹⁸ Crim. 17 juin 1992, Bull. Crim., n° 243; JCP G 1992. IV. 2813.

¹⁹ Przykładowo należy wskazać następujące sposoby: prześladowanie telefoniczne, wysyłanie anonimów, rozpowszechnianie przez minitel obraźliwych informacji. Crim. 17 juill. 1984, Bull. n° 259, RSC 1985.297, obs. Levasseur; Crim. 13 juin 1991, Bull. n° 253, RSC 1992. 74, obs. Levasseur; Crim. 17 juin 1992, Dr. pénal 1993, comm. 61, Bull. n°243.

²⁰ Crim. 29 nov. 1972, Gaz. Pal. 1973. I. 109 et RSC 1973. 408., obs. Levasseur; Nimes, 3 mai 2001, Dr. pénal, comm. 140.

²¹ Wskazany podział przyjmuję za M. Véron; M. Véron, *op. cit.*, s. 52 i n.

²² Crim., 9 mai 1990, Dr. pénal, 1991, comm. 291, RSC, 1991, 565, obs. G. Levasseur; Crim. 6 fev. 2001, Bull. n° 34; Dr. pénal 2001, comm.72; RSC 2001. 582, obs. Y. Mayaud.

²³ Crim., 29 sept. 1993, Gaz. Pal., 1993, 2, Somm. 574, obs. Doucet, RSC 1994. 329, obs. G. Levasseur.

²⁴ Crim., 8 janvier 1991, B.C., n° 14, D., 1992, 115, note Croizier-Nérac, RSC 1993. 100, obs. G. Levasseur; Crim. 3 mars 1986, Gaz. Pal., 1986. 2. Somm. 4299, RSC 1987, 426, obs. G. Levasseur.

Ad a) Zachowanie sprawcy, powodujące powołany skutek (niezdolność do pracy poniżej lub w wymiarze 8 dni) stanowi wykroczenie, stąd pominięto jego charakterystykę w niniejszym opracowaniu²⁵.

Ad b) Przestępstwo z elementami przemocy, powodujące wystąpienie całkowitej niezdolności do pracy ofiary w okresie powyżej 8 dni jest penalizowane karą pozbawienia wolności w wymiarze lat 3 i grzywną w wysokości 45 000 euro (art. 222-11 C.P.). Ale art. 222-12 C.P. modyfikuje sankcję w sposób progresywny i ustala jej wysokość w wymiarze 5 lat pozbawienia wolności i 75 000 euro grzywny, jeśli wystąpi jedna z okoliczności kwalifikujących oraz przewiduje jej dalszy wzrost najpierw do siedmiu lat pozbawienia wolności oraz 100 000 euro grzywny, jeśli doszło do nałożenia dwóch okoliczności kwalifikujących, a następnie do 10 lat pozbawienia wolności i 150 000 euro grzywny, jeśli doszło do kumulacji trzech okoliczności kwalifikujących. Najwyższe sankcje (w wymiarze 10 lat pozbawienia wolności i 150 000 euro) znajdują zastosowanie wobec sprawcy aktów przemocy popełnionych wobec nieletniego poniżej 15. roku życia, przez wstępnego naturalnego lub przysposobionego albo każdą inną osobę sprawującą władzę nad nieletnim²⁶.

Dawny Kodeks karny określał niezdolność do pracy jako okoliczność osobistą, jednak sąd kasacyjny ocenił, że ta formuła dotyczy nie tylko aktywności zawodowej w sensie dosłownym, ale przybiera szerszy zakres i polega również na niemożności wykonywania innych przejawów aktywności ofiary (osobistych, zwyczajowo przyjętych). Z kolei nowy Kodeks karny nie zachowuje wymogu, by niezdolność do pracy przejawiała charakter osobisty²⁷. W doktrynie pojawiły się poważne wątpliwości, dotyczące konieczności wprowadzenia zmian w zakresie interpretacji wskazanej okoliczności. Zastanawiano się, czy jest ona wynikiem nieuwagi ustawodawcy, czy też wynika z konieczności restrykcyjnej interpretacji przedmiotowego znamienia, jednak nie wypracowano w tej kwestii kompromisowego rozstrzygnięcia.

Ad c) Przestępstwo w postaci aktów przemocy wywołujących okaleczenie lub całkowite kalectwo²⁸ ofiary jest penalizowane karą 10 lat pozbawienia wolności i grzywną w wymiarze 150 000 euro (art. 222-9 C.P.). Sankcja wzrasta do lat 15, a przestępstwo ulega przekształceniu w zbrodnię, jeśli wystąpiła jedna z okoliczności kwalifikujących przewidzianych w art. 222-10 C.P. (odnosi się

²⁵ Art. R625-1: „Hors les cas prévus par les articles 222-13 et 222-14, les violences volontaires ayant entraîné une incapacité totale du travail d’une durée inférieure ou égale à huit jours sont punies de l’amende prévue pour les contraventions de la 5e classe [...]”; <http://legifrance.gouv.fr/affichCode.do>.

²⁶ Pelen zakres okoliczności kwalifikujących zostanie przedstawiony w dalszej części opracowania.

²⁷ M. L. Rasat, *Droit pénal spécial. Infractions des et contre les particuliers*, 2006, s. 334; Crim., 22 nov. 1982, Bull. n° 263, RSC 1983, s. 479, obs. Levasseur; M. Véron, *op. cit.*, s. 53; J.C. Planque, *Droit pénal spécial*, Rosny-sous-Bois 2009, s. 64.

²⁸ Crim. 17 juin 1992; Bull. crim., n° 243, RSC 1993, s. 325.

m.in. do aktów przemocy popełnionych: w instytucji szkolnej lub administracyjnej albo w jej pobliżu, przejawów przemocy pochodzących od dorosłego, realizowanych z udziałem nieletniego, aktów przemocy uskutecznianych z wykorzystaniem nadarzającej się okazji w środkach transportu lub przez osobę w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środków odurzających). Kara ulega progresji do 20 lat pozbawienia wolności (zastosowanie ma art. 132-23 C.P.)²⁹, jeśli akty przemocy powodujące okaleczenie lub trwałe kalectwo zostały popełnione wobec nieletniego poniżej 15. roku życia przez wstępnego naturalnego lub przysposobionego albo każdą inną osobę sprawującą władzę nad nieletnim (art. 222-10 C.P.).

Art. 222-9 C.P. dotyczy przypadków okaleczenia lub trwałego kalectwa, jeśli wywołujące je akty przemocy spowodowały w konsekwencji zmniejszenie zdolności ruchu, utratę wzroku (ślepotą) lub słuchu (głuchota)³⁰. Co istotne, skutek będący wynikiem agresywnego zachowania sprawcy w postaci okaleczenia lub kalectwa ofiary musi wykazywać trwały charakter, przy czym nie ma wymogu, by doszło do całkowitego uszkodzenia konkretnego organu, wystarczy natomiast, że jego funkcje zostały istotnie zaburzone³¹.

Ad d) Art. 222-7 C.P. penalizuje z kolei takie akty przemocy, które wywołują śmierć ofiary *be z z a m i a r u j e j z a d a n i a*. Przedmiotowe przestępstwo pozostaje zagrożone karą 15 lat pozbawienia wolności, a wzrasta ona do 20 lat, jeśli zachodzi jedna z okoliczności kwalifikujących przewidziana w art. 222-10 C.P., i do 30 lat pozbawienia wolności (znajduje zastosowanie art. 132-23 C.P.), jeśli zostało ono popełnione wobec nieletniego poniżej 15. roku życia przez wstępnego naturalnego lub przysposobionego albo każdą inną osobę sprawującą władzę nad nieletnim.

Art. 222-7 C.P. penalizuje szczególnie takie przypadki umyślnych aktów przemocy, których rezultat (akt przestępstwa) przekroczył zamiar sprawcy (jego pierwotne założenia). Przedmiotowy przepis dotyczy sytuacji, kiedy sprawca, zachowując się w sposób agresywny, krzywdzi ofiarę, jednak nie ma zamiaru dokonania zabójstwa. W teorii jest to przykład przestępstwa *praeter* intencjonalnego³², zatem śmierć ofiary pozostaje poza zakresem zamiaru sprawcy. Celem procesu dowodzenia jest ustalenie, czy w konkretnej sprawie istotnie doszło do popełnienia aktów przemocy bez zamiaru spowodowania skutku śmiertelnego, stąd często organy wymiaru sprawiedliwości opierają się w tych przypadkach na ekspertyzach z zakresu medycyny sądowej. Ich przedmiotem jest określenie, czy zadane ciosy doprowadziły do powstania skutku śmiertelnego, czy też skutek ten jest przykładowo wynikiem

²⁹ V. Malabat, *Droit pénal spécial*, Paris 2009, s. 51.

³⁰ Crim. 6 nov. 1985, B n° 347; RSC 1986, s. 611, obs. G. Levasseur.

³¹ M. L. Rassat, G. Roujou de Boubée, *Droit pénal spécial*, Paris 2008, s. 73.

³² Crim. 6 juill. 1993, Gaz. Pal. 26 oct. 1993, obs. J.P. Doucet; P. Gattegno, *op. cit.*, s. 46; Ch. André, *Droit pénal spécial*, Paris 2010, s. 108; M.L. Rassat, G. Roujou de Boubée, *op. cit.*, s. 74.

głębokich emocji, wywołanych u ofiary skierowanym na nią atakiem, w wyniku którego doszło do niewydolności serca oraz jej śmierci³³.

3. OKOLICZNOŚCI KWALIFIKUJĄCE

W odniesieniu do przestępstwa przejawiającego się w dokonywaniu aktów przemocy francuski Kodeks karny określa listę kilkunastu okoliczności o charakterze kwalifikowanym (art. 222-8, 10, 12, 13 C.P.). Większość z nich obowiązywała jeszcze przed wejściem w życie Kodeksu karnego 1994 roku, a kolejne pojawiły się we wskazanej regulacji kodeksowej lub w późniejszych ustawach szczegółowych³⁴.

Ze względu na ilość okoliczności kwalifikujących ich katalog przybiera niezwykle złożony charakter, wywołując spore trudności w ich kompletnym określeniu. Analiza okoliczności pozwala stwierdzić, że te z nich, które zostały wyodrębnione ze względu na osobę ofiary i sprawcy, dotyczą wszystkich przestępstw, tymczasem pewna ich grupa (dwie ostatnie okoliczności dotyczące sposobu popełnienia przestępstwa) odnosi się wyłącznie do aktów przemocy powodujących niezdolność do pracy poniżej lub w wymiarze 8 dni albo całkowitą niezdolność do pracy w wymiarze powyżej 8 dni. W doktrynie prawa karnego przyjmuje się, że okoliczności kwalifikujące, dotyczące doaktów przemocy mogą odnosić się do podmiotu, strony podmiotowej oraz strony przedmiotowej przedmiotowych przestępstw. Jednak we francuskim prawie karnym najbardziej upowszechnionym podziałem jest ten³⁵, który opiera się na wyodrębnieniu okoliczności kwalifikujących ze względu na cechy ofiary albo cechy sprawcy przedmiotowych aktów, ewentualnie ze względu na sposoby popełnienia przedmiotowych przestępstw³⁶:

α) Do okoliczności kwalifikujących przestępstwa w postaci aktów przemocy ze względu na cechy ofiary przestępstwa należy zaliczyć te, które zostały dokonane³⁷:

— wobec nieletniego poniżej 15. roku życia;

— wobec osoby, której szczególna słabość, będąca wynikiem jej wieku, choroby, niepełnosprawności, deficytów o charakterze fizycznym lub psychicznym, ewentualnie ciężka, była widoczna lub znana sprawcy³⁸;

³³ Crim. 13 mai 1998, G. P., 1998, II. 148; Crim., 6 fevr. 2001, B n° 33; RSC 2001, s. 580, obs. Y. Mayaud; P. Gattegno, *op. cit.*, s. 46.

³⁴ J. Pradel, M. Danti-Juan, *Droit pénal spécial. Droit commun, droit des affaires*, Paris 2007, s. 72.

³⁵ Podział ten we francuskiej doktrynie prawa karnego przyjmują następujący autorzy: M. Veron, J. Pradel, M. Danti-Juan, a także P. Gattegno i P. Conte.

³⁶ M. Veron, *op. cit.*, s. 55.

³⁷ P. Conte, *Droit pénal spécial*, Paris 2007, s. 91.

³⁸ M. Daurry-Fauveau, *Droit pénal spécial. Livres 2 et 3 du code penal: infractions contre les personnes et les biens*, Paris 2010, s. 216.

— wobec zstępnego naturalnego lub adoptowanego albo adoptującego ojca lub matki;

— wobec sędziego, przysięgłego, adwokata, pracownika państwowego lub ministerialnego, żołnierza żandarmerii narodowej, funkcjonariusza policji narodowej, celnika, przedstawiciela administracji penitencjarnej lub każdej innej osoby sprawującej władzę publiczną, strażaka zawodowego lub ochotnika, strażnika nieruchomości lub grupy nieruchomości, urzędnika wykonującego najem, przy jednoczesnym sprawowaniu przez niego nadzoru nad nieruchomościami (z zastosowaniem art. L-127-1 kodeksu budowlanego i mieszkaniowego), podczas gdy cechy ofiary były widoczne lub wiadome sprawcy. Do tej kategorii ofiar wprowadzono również przedstawicieli dwóch kolejnych grup zawodowych: notariuszy i komorników³⁹; wskazane okoliczności kwalifikujące mają być znane sprawcy, w szczególności musi się on orientować, że ofiara wykonuje swoją funkcję lub sprawuje powierzoną jej misję. Mając wiedzę na temat wskazanych okoliczności, jednostka nie ma prawa realizować aktów przemocy wobec wskazanych podmiotów, powołując się na obronę konieczną, chyba że urzędnicy państwowi działają w sposób brutalny, zwłaszcza kiedy brak takiej konieczności w zakresie wykonywanych przez nich funkcji⁴⁰;

— wobec uczącego lub każdego członka personelu pracującego w instytucji szkolnej, wobec przewoźnika transportu publicznego lub każdej osoby wykonującej służbę publiczną, specjalisty do spraw zdrowia, w zakresie wykonywania albo pełnienia funkcji, jeśli cechy ofiary są widoczne lub znane sprawcy⁴¹;

— wobec współmałżonka, wstępnych, zstępnych w linii prostej lub każdej innej osoby żyjącej zwyczajowo w miejscu zamieszkania wskazanych osób z powodu funkcji sprawowanych przez tych ostatnich;

— wobec świadka, ofiary, powoda cywilnego, by uniemożliwić zawiadomienie o popełnionych czynach, złożenie skargi albo by złożyć zeznania przed sądem z powodu przedstawionego zawiadomienia, skargi lub zeznania;

— z powodu rzeczywistej lub przypuszczalnej przynależności ofiary do grupy etnicznej, narodowościowej, rasowej lub określonej religii;

— z powodu orientacji seksualnej ofiary.

β) Kolejną kategorią okoliczności kwalifikujących występujących w strukturze aktów przemocy są te, które dotyczą sprawcy przestępstwa, a wśród nich należy wyróżnić te, które zostały zrealizowane:

³⁹ Przypadek ten dotyczy prezydenta miasta lub burmistrza, ewentualnie ekspertów lub administratorów. Por. Crim. 23 nov. 1999, Bull. n° 270; affaire Le Pen; Crim. 15 oct. 1969, D. 1969, 66; Crim. 19 mai 1980, B.C., 152, R.S.C., 1981, s. 373, obs. A. Vitu.

⁴⁰ Crim., 26 janv. 1974, D. 1974. 3, note Tedeschi.

⁴¹ Crim., 9 oct. 2002, Dr. penal 2003, comm. 20; RSC. 2003, s. 100, obs. Y. Mayaud.

— przez małżonka lub konkubenta ofiary⁴²; zaostrenie sankcji jest w tym przypadku zdeterminowane zwalczaniem aktów przemocy występujących w związkach; należy zaznaczyć, że ustawodawca francuski w dniu 4 kwietnia 2006 roku⁴³ wprowadził ustawę mającą na celu wzmocnienie zakresu ochrony i represji wobec procederu ataków charakteryzujących się wysokim stopniem agresji, występujących w relacji między partnerami, nawet wówczas gdy zostały popełnione przez poprzedniego współmałżonka, poprzedniego konkubenta czy też poprzedniego partnera związanego z ofiarą związkiem PACS⁴⁴;

— przez osobę sprawującą władzę publiczną albo wykonującą misję w służbie publicznej lub w związku z wykonywaniem takiej funkcji lub misji⁴⁵;

— przez kilka osób działających w charakterze sprawców lub współsprawców;

— przez osobę dorosłą, która działała z pomocą lub przy udziale nieletniego;

— przez osobę działającą w stanie widocznej nietrzeźwości lub pod wpływem środków odurzających;

— przez osobę umyślnie zasłaniającą w całości lub częściowo swoją twarz, by uniemożliwić jej identyfikację.

γ) Ostatnią grupę okoliczności kwalifikujących, które powodują zaostrenie sankcji w odniesieniu do aktów przemocy stanowią te, które dotyczą strony podmiotowej lub sposobu popełnienia przestępstwa. Należą do nich przypadki przestępstw popełnionych:

— z premedytacją;

— z użyciem albo groźbą użycia broni; są to akty przemocy wykonywane zwykle pośrednio z użyciem broni przez osobę, która się nią posługuje, nawet jeśli jej nie użyła⁴⁶;

— jeśli czyny zostały popełnione wewnątrz placówki szkolnej lub edukacyjnej podczas wejścia lub wyjścia uczniów z obszaru tej placówki; ta okoliczność

⁴² Crim., 7 avril 1998, B.C., n° 136, D., 1999, Somm. 156, obs. Mirabail.

⁴³ LOI n° 2006-399 du 4 avril 2006 renforçant la prévention et la répression des violences au sein du couple ou commises contre les mineurs; <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000422042&dateTexte=&categorieLien=id>.

⁴⁴ Crim., 16 dec. 2009, 2 arrêts, Dr. penal 2010, comm. 34; RSC 2010. 136, obs. Y. Mayaud; Crim., 7 avr. 2009, Dr. pénal 2009, comm. 93; RSC 2009. 593, 3°, obs. Y. Mayaud.

⁴⁵ Crim., 16 janv. 1986, D. 1988. 390, note Dekeuwer.

⁴⁶ W art. 132-75 C. P. ustawodawca wyodrębnia następujące rodzaje broni: 1) broń, która z natury służy do ataku lub obrony (każdy przedmiot, który jest stworzony do zabijania lub okaleczania), 2) broń, którą staje się określony przedmiot, jeśli zachodzi taka konieczność (np. nóż, siekiera), 3) broń pozorną (przedmiot symulujący broń albo broń sztuczna). Por. M. Veron, *op. cit.*, s. 58; Crim. 11 mai 1989, Dr. penal 1989, comm. 57, RSC. 1990, s. 339, obs. G. Levasseur; Crim. 23 janvier 1995, Dr. penal 1995, comm. 116, obs. M. Veron.

została dodana poprzez ustawę z 17 czerwca 1998⁴⁷, a jej wyodrębnienie ma na celu zwłaszcza zwalczanie wymuszeń haraczów oraz przemocy w środowisku szkolnym;

— w środkach transportu zbiorowego albo w miejscu dostępu do środka transportu zbiorowego pasażerów (np. przystanek autobusowy, stacja metra).

W konkluzji dotyczącej tej części rozważań trzeba zaznaczyć, że występowanie aktów przemocy może doprowadzić do następujących konsekwencji⁴⁸:

— jeśli akty przemocy w typie bazowym zachowują postać występku (niezdolność do pracy w wymiarze poniżej 8 dni), to wkomponowanie w ich strukturę jednej z okoliczności kwalifikujących czyni z zachowania sprawcy przestępstwo (np. art. 222-13⁴⁹ C.P.);

— jeśli akty przemocy w typie bazowym przybierają charakter występku, to włączenie w zakres przedmiotowego czynu zabronionego jednej z okoliczności kwalifikujących może finalnie spowodować podwyższenie wymiaru kary (art. 222-12⁵⁰ C.P.);

— jeśli akty przemocy w typie bazowym stanowią samoistne przestępstwo, to rozszerzenie jego zakresu o pewne kategorie okoliczności kwalifikujących może, zważywszy na ich ciężar, spowodować zmianę kwalifikacji przestępstwa z występku w zbrodnię (są to przykładowo akty przemocy, w wyniku których dochodzi do okaleczenia lub trwałego kalectwa ofiary, np. art. 222-10⁵¹ C.P.).

⁴⁷ Loi n° 98-468 du 17 juin 1998 relative à la prévention et à la répression des infractions sexuelles ainsi qu'à la protection des mineurs; <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cid-Texte=JORFTEXT000000556901>.

⁴⁸ J. Pradel, M. Danti-Juan, *op. cit.*, s. 74–75.

⁴⁹ Art. 222-13 C.P.: „Les violences ayant entraîné une incapacité de travail inférieure ou égale à huit jours ou n'ayant entraîné aucune incapacité de travail sont punies de trois ans d'emprisonnement et de 45 000 euros d'amende lorsqu'elles sont commises [...]. Les peines encourues sont portées à cinq ans d'emprisonnement et à 75 000 euros d'amende lorsque l'infraction définie au premier alinéa est commise sur un mineur de quinze ans par un ascendant légitime, naturel ou adoptif ou par toute autre personne ayant autorité sur le mineur. Les peines sont également portées à cinq ans d'emprisonnement et 75 000 euros d'amende lorsque cette infraction, ayant entraîné une incapacité totale de travail inférieure ou égale à huit jours, est commise dans deux des circonstances prévues aux 1° et suivants du présent article. Les peines sont portées à sept ans d'emprisonnement et 100 000 euros d'amende lorsqu'elle est commise dans trois de ces circonstances”.

⁵⁰ Art. 222-12 C.P.: „L'infraction définie à l'article 222-11 est punie de cinq ans d'emprisonnement et de 75 000 euros d'amende lorsqu'elle est commise [...]. Les peines encourues sont portées à dix ans d'emprisonnement et à 150 000 euros d'amende lorsque l'infraction définie à l'article 222-11 est commise sur un mineur de quinze ans par un ascendant légitime, naturel ou adoptif ou par toute autre personne ayant autorité sur le mineur. Les peines sont portées à sept ans d'emprisonnement et 100 000 euros d'amende lorsque cette infraction est commise dans deux des circonstances prévues aux 1° et suivants du présent article. Les peines sont portées à dix ans d'emprisonnement et 150 000 euros d'amende lorsqu'elle est commise dans trois de ces circonstances”.

⁵¹ Art. 222-10 C.P.: „L'infraction définie à l'article 222-9 est punie de quinze ans de réclusion criminelle lorsqu'elle est commise [...]. La peine encourue est portée à vingt ans de réclusion

4. WNIOSKI

Spoglądając na przestępstwa, których istotę stanowią akty przemocy we francuskim Kodeksie karnym, należy przede wszystkim podkreślić ich niezwykle kazuistyczną strukturę. Owa kazuistyka zaburza niestety strukturę poszczególnych czynów zabronionych, a także zdecydowanie utrudnia kompleksowe i spójne odwołanie towarzyszących im okoliczności kwalifikujących. Należy ponadto podkreślić, że dodatkowe komplikacje powoduje fakt „rozsiania” przestępstw zmodyfikowanych (kwalifikowanych), w których dominują elementy agresji sprawcy nie tylko w obszarze samej regulacji kodeksowej, ale również w ustawach szczególnych (ustawa o zapobieganiu przestępczości z 5 marca 2007 roku⁵², ustawa o zwalczaniu aktów przemocy popełnionych w grupach z 2 marca 2010 roku⁵³ itd.). Wydaje się, że taki stan rzeczy wymaga przeprowadzenia w ustawodawstwie francuskim zdecydowanego ujednolicenia oraz usystematyzowania legislacyjnego rozwarstwienia przedstawionych unormowań, ale pozwala równocześnie na zaobserwowanie innej prawidłowości. Wskazana kazuistyka legislacyjna stanowi bowiem rezultat wysokiego stopnia aktywności i zdecydowanego uwrażliwienia ustawodawcy na problem modyfikacji licznych form przemocy, przybierających postać nowych typów czynów zabronionych, tymczasem pozostaje ona w istocie mniejszym problemem niż fakt, że stanowi realne odzwierciedlenie niezwykle negatywnego procesu, polegającego na gwałtownie postępującej brutalizacji życia społecznego we Francji.

Powracając w tym miejscu do przestępstwa typizowanego aktualnie w art. 222-7 C.P., które przejawia się w dokonywaniu „aktów przemocy” w ujęciu historycznym, należy pozytywnie ocenić wszelkie jego dotychczasowe modyfikacje. Początkowo zachowania sprawcy, u których podłoża występowała przemoc, były penalizowane jako uderzenia lub okaleczenia, następnie ustawodawca rozszerzył katalog tych brutalnych form aktywności, dodając do niego akty przemocy, by ostatecznie zrezygnować z dwóch pierwszych przejawów agresji sprawcy i zawęzić jego działania do formuły — „akty przemocy”, która w pełni oddaje całą zawartość kryminalnego bezprawia skumulowanego w występujących wcześniej znamionach. Ta ewolucja przedmiotowej regulacji jest niezwykle istotna ze względu na dwie kwestie. Z jednej strony wskazany przepis uzyskał wyższy stopień przejrzystości kompozycyjnej (widoczny jest brak zwię-

criminelle lorsque l'infraction définie à l'article 222-9 est commise sur un mineur de quinze ans par un ascendant légitime, naturel ou adoptif ou par toute autre personne ayant autorité sur le mineur”.

⁵² Loi n° 2007-297 du 5 mars 2007 relative à la prévention de la délinquance; <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000615568>.

⁵³ LOI n° 2010-201 du 2 mars 2010 renforçant la lutte contre les violences de groupes et la protection des personnes chargées d'une mission de service public; <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000021897659&categorieLien=id>.

lokrotnienia znamion, które nie różniły się w istocie swoimi zakresami), z drugiej strony natomiast znamię wyrażone jako „akt przemocy” przybiera szerszy, w porównaniu z obowiązującymi wcześniej znamionami, dwupłaszczyznowy wymiar. Pozwala bowiem uwzględnić nie tylko fizyczną płaszczyznę zjawiska, jakim jest przemoc ze wszystkimi konsekwencjami jego wystąpienia (fizyczne oddziaływanie na ofiarę), ale również jego szerszą interpretację poprzez odniesienie do takich przejawów przemocy, które zwracają uwagę na jej psychiczne uwarunkowania (przemoc psychiczna).

Konkludując rozważania dotyczące aktów przemocy we francuskim prawie karnym, należy zaznaczyć, że stanowią one przykład szczególnych zachowań prawnokarnie relewantnych o niejednorodnym charakterze. Owa niejednorodność występuje na dwóch poziomach. Pierwszy z nich odnosi się do charakteru przedmiotowego znamienia w strukturze określonego aktu normatywnego. Należy podkreślić, że akty przemocy mogą stanowić samoistne przestępstwo, typizowane przez ustawodawcę w rozdziale poświęconym zamachom na integralność fizyczną lub psychiczną jednostki, ponadto akt przemocy wkomponowany w strukturę przestępstwa może przybierać charakter okoliczności kwalifikującej, determinując zaostrzenie odpowiedzialności karnej wobec sprawcy, który dopuścił się czynu zabronionego z elementami przemocy (znamię modyfikujące w Kodeksie karnym). Wreszcie może on stanowić jedno ze znamion przestępstw typizowanych w ustawach szczególnych, wpływając na modyfikację zakresu odpowiedzialności sprawcy (znamię modyfikujące w regulacjach szczególnych). Drugi z poziomów dotyczący niejednorodnego charakteru aktów przemocy wyraża się w zróżnicowaniu wagi czynów zabronionych, w których strukturze owe akty występują. Należy bowiem zaznaczyć, że uwzględniając stopień społecznej szkodliwości czynów zabronionych z elementami przemocy oraz towarzyszące im okoliczności szczególne, w ustawodawstwie francuskim można wyodrębnić przykłady aktów przemocy, które w zależności od natężenia i usytuowania wskazanych czynników, przybierają charakter wykroczenia, występku, a nawet zbrodni.

ON VIOLENT ACTS AND THEIR AGGRAVATED TYPES IN FRENCH CRIMINAL LAW

Summary

The aim of this article is to describe violent acts in the French Penal Code. Owing to structural determinants of the code regulations, it should be emphasized that violent acts can be found in three fundamental configurations. Firstly, they can exist independently as a crime (Art. 222 — 7 of the Penal Code). Secondly, they may constitute one of the features of a crime structure or may be perceived as a self-contained aggravating circumstance. The author of this article has described in particular

the cases in which violent acts assume a character of aggravating circumstances. The author has also determined individual categories which enable to select and systematize the circumstances (with regard to the victim, the perpetrator, extraordinary circumstances) and indicated different examples of crimes which assume a character of aggravated crimes because of violent acts occurring in their structure.